

ATT ÄTA DJUR: EN LITEN DEKONSTRUKTION AV KÖN OCH MÄNSKLIGHET

”Ska jag ta av den vegetariska maten? Nej, då jag skulle förlora mina manlighetspoäng”. Så resonerar en ung vit man när han ställs inför valet: vegetarisk mat eller kött. Vad ligger bakom detta uttalande? **Freja Högbachs** artikel tar itu med just detta: ett framhävande eller understrykande av sitt eget kön genom val av mat.

Text: Freja Högbach

Hur görs kön och mänsklighet genom den upprepade handling som ätande (djur eller ej) innebär? Denna artikel är ett försök att visa hur makt, inbäddad i olika sorters ätande, är relevant för skapande av kön. Specifikt är jag intresserad av människors dödande av djur. Ätande spelar en stor roll för att definiera makt. Köttindustrin är minst sagt involverad i handlingen att äta djur, men det finns också något som ekofeministen **Carol Adams** kallat för ”saknad referens”. Den saknade referensen kan beskrivas som en lingvistisk och kulturell hänvisning till dödandet som det inte talas om eller som inte synliggörs när man äter kött. Det är en mekanism som döljer dödandet och möjliggör ätandet. Att äta har alltid en mening, ett sammanhang. Det är en aspekt av att göra kön som borde stå mer i fokus.

I artikeln används feministisk intersektionalitetsteori och poststrukturalistisk dekonstruktion av dualismer för att markera det köns- och artbaserade förtryck som handlingen att äta djur är ett uttryck för. Den feministiska intersektionalitetsteorin föddes ur svarta feministers kritik av 1970-talets vita medelklassfeminism. Sedan dess har feministisk intersektionalitetsteori utvecklats som en mer allomfattande teoretisk modell (diskuterad och ifrågasatt, givetvis). Att analysera olika förtryckta positioner på samma gång ger oss möjlighet att bättre förstå hur maktstrukturer samverkar och stödjer varandra och för att kunna motverka dem. Frågan om djur har länge varit något man inte talat om, även om detta håller på att förändras. Feministisk intersektionalitetsteori och också den poststrukturalistiska queer-teorin erbjuder lämpliga modeller för att analysera olika typer av förtryck samtidigt.

Att äta enbart vegetarisk mat tycks hota idéer om normalitet och manlighet, speciellt när män gör det. Samtidigt verkar det befästa vissa idéer om kvinnlighet. Om ätande

av djur är så viktigt för förståelsen av vad det innebär att vara människa finns det, enligt poststrukturalister, en motpol som innebär mindre värde än ”jaget” eller normen. För ”människa” betyder det ”djur”, för ”maskulin” betyder det ”feminin”. Olika betydelser, som dessa, arbetar också tillsammans och stöder varandra. Man skulle kunna säga att män som är vegetarianer eller veganer inte anses vara riktiga män eftersom riktiga män äter kött. Det finns en tanke om att män borde vara kapabla att döda, eller åtminstone äta det döda djuret.

Placeringen av det mänskliga och det manliga ovan andra djur och det feminina förstärks genom den fysiska handlingen att döda. Dödande diskuteras dock på olika sätt, till exempel hör man ibland talas om ”humant dödande”. Här är det viktigt att poängtera att valet att äta enbart vegetarisk kost inte är det samma som att ett djur aldrig kommer till

skada. Exempelvis kan så kallad skräpfisk användas som gödsel på ekologiska åkrar. Borde man då använda konstgödsel istället? Jag talar här om det aktiva valet att äta grönsaker till skillnad från valet att äta ett dödat djur. Båda dessa val bör dock inte ses som enkla eller grundade på liknande ar-

gument. Det viktiga är att det är köttätandet som oftast inte ifrågasätts eftersom det är köttätandet som är normen.

Det verkar vara lättare att förstå kvinnor som är vegetarianer, bland annat eftersom man ofta tänker sig att det handlar om en bantningskur eller en specialdiet. Vegetarianism accepteras i skapandet av den västerländska idealbilden av den kvinnliga kroppen som smal. Men grönsaker betraktas ändå sällan som en ordentlig måltid. En stereotyp uppfattning om kvinnor som vårdande gör det också lättare att förstå en kvinnas val att inte äta kött, eftersom det är lättare att acceptera kvinnor som empatiska och känslösa.

Man skulle kunna säga att män som är vegetarianer eller veganer inte anses vara riktiga män eftersom riktiga män äter kött.

Slakt framställs ofta som mer maskulint än feminint. Jägarversionen av maskulinitet kan också kopplas ihop med idéer om mänsklighet där den aktiva mannen jagar medan den passiva kvinnan väntar i grottan. Här kommer också en heteronormativ idé om två motsatta kön till uttryck. En annan manlig stereotyp är jägaren som, i nära anslutning till sin hund, kan "bli en del av naturen" genom att skjuta djur. Samtidigt gör han en form av manlighet. När han blir man, blir han också människa. "Människa", som vi lär oss av feministisk teori, har också ofta varit synonymt med man. Det kan hävdas att det har varit lika utbrett för "människa" att konstrueras mot "djur" i det västerländska samhället som det har varit för det "manliga" att byggas i

Jägarversionen av maskulinitet kan också kopplas ihop med idéer om mänsklighet där den aktiva mannen jagar medan den passiva kvinnan väntar i grottan.

opposition till det "kvinnliga". I det västerländska samhället ges både djur och kvinnliga Andra mindre värde. De är båda den Andra i en konstruktion där maskulinitet, makt och kött/dödande kombineras med en idé om mannen.

Att äta kött är det normativa sättet att äta. Som mannen som i det inledande exemplet diskuterade med sin vän kommenterade: "Ska jag ta av den vegetariska maten? Nej, då jag skulle förlora mina manlighetspoäng". Han kände alltså mycket väl till normen även om han verkade vara intresserad av grönsakerna. Han hade många vänner runt sig och i och med det ett visst socialt tryck. Skulle han ha valt annorlunda utan sina vänner? Detta exempel visar kanske mest på att denne man var medveten om normen och om hur kön görs/påtvingas. Detta tyder på att det är frågan om en konstruktion och inte om en omedveten "naturlig" handling. I en sexistisk och heterosexistisk värld är det naturligtvis inte ett problem om kvinnor (av alla sexualiteter) eller homosexuella män äter grönsakerna eftersom de inte har något att förlora när det gäller att skrapa ihop manlighetspoäng. Det har främst de heterosexuella männen.

Man kan också kort konstatera att det verkar vara möjligt att skapa maskulinitet genom att äta köttsubstitut, till exempel vegetarisk skinka eller sojakorv och andra former av "vegetariskt kött". Innebörden av att döda kan fortfarande sägas finnas där, tillsammans med det mervärde och den kulturella statusen som kött ger. Det gör att det vegetariska köttet ges mer värde som mat än morotsoppa med linser, till exempel. Det är alltså möjligt att göra kön som vegetarian på lite liknande sätt som en person som äter kött. Man drar nytta av de maskulina konnotationerna av ordet kött. Detta är något som också kan beskrivas som tradition; man är van vid ett visst sätt att äta och maten är också fylld med minnen.

Köttätande bör dock inte enbart ses som ett individuellt val. Den form av köttätande som är framträdande i det rika nord har utvecklats inom ramen för avancerad kapitalism (Barbara Noske 1997: 14). Aldrig tidigare har kött ätits eller producerats industriellt som det görs i dag i Europa eller i Nordamerika. Idag är kött billigt i Finland. Vi kanske måste betala på andra sätt, till exempel genom klimatförändringar och avskogning. Den saknade referensen som Carol Adams talar om är ett av villkoren för att köttindustrin ska kunna existera. Osynliggörandet av dödandet och den industriella produktionen av kött gör det möjligt för människor att tränga undan vetskapen om köttet som varit en levande varelse, om grymma levnadsförhållanden och om dödandet.

Genom en feministisk intersektionalitetsanalys har vi en möjlighet att se hur det normativa värdet som ges till köttätande och kön skapas och återskapas i ett kapitalistiskt samhälle. En intressant följd är en maktdynamik som synliggörs när någon eller några motsätter sig köttätande i det offentliga rummet. Precis som i många länder finns det sociala rörelser för djurens rättigheter och frigörelse i Finland. Termen "rävflickor" kan tas som ett exempel på hur en sådan maktdynamik träder fram (Lundbom 2002:100). Benämningen förringar kvinnors politiska aktörskap, men beskriver också alla djurrättsaktivister i feminina termer. Detta kan uppfattas som att aktivisterna inte gör mänsklighet eller kön på ett förväntat sätt och de ställer därmed till med problem.

Mannen som medvetet konstaterade att han samlar sina manlighetspoäng gjorde det i en social kontext, delaktig i ett system som drar ekonomisk nytta av djurs dödande. Han hade tydligen press på sig att hävda sig som man och drog nytta av maten, köttet, för detta ändamål. Han pekade samtidigt ut en dualism som gäller ätande och kön. Varför samlade då inte de kvinnliga vännerna in sina kvinnlighetspoäng? De behövde inte hävda sig, kanhända. Men kanske fick de poäng som normativa människor i sitt köttätande. Dödandet av djuret kom inte på tal.

Adams, Carol 1990: *The Sexual Politics of Meat: A Feminist-Vegetarian Critical Theory*.

Lundbom, Pia 2002: *Kettutyttöjä vai naisaktivisteja?*

I Aaltonen, Sanna & Honkatukia, Päivi (red.) *Tulkintoja tyttöistä*. SKS och Nuorisotutkimusseura, Helsingfors, 88-105.

Noske, Barbara 1997: *Beyond Boundaries, Humans and Animals*.



Freja Högback är pol mag i kvinnovetenskap och gillar att odla mat, laga mat, äta mat och skriva om mat och politik.